

Frýda, František

Nálezy středověkého dřeva z Plzně

Archaeologia historica. 1983, vol. 8, iss. [1], pp. 287-298

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139460>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Nálezy středověkého dřeva z Plzně

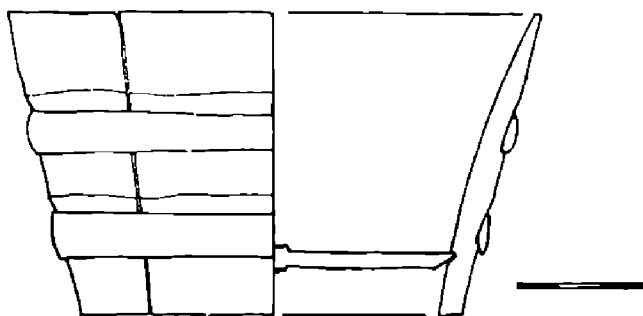
FRANTIŠEK FRÝDA

Archeologický výzkum plzeňského historického jádra přinesl řadu všestranných poznatků o úrovni hmotné kultury ve středověku. Velkou část tvoří i nálezy předmětů z organických materiálů. Významnou součástí tvoří výrobky ze dřeva. Dřevěné výrobky patří k jedněm z nejstarších lidských výrobků. Zpracování dřeva, zvláště v lesnatých oblastech, se stalo předmětem činnosti řady specialisovaných řemesel. Zvláště ve středověkých městech dosáhla specialisace značných rozměrů. Pro Plzeň jsou v létech 1400—1420 uváděni řemeslníci šesti oborů specialisované dřevovýroby (Strnad 1887; Bělohlávek 1965, 42). V městských plzeňských knihách jsou uváděni:

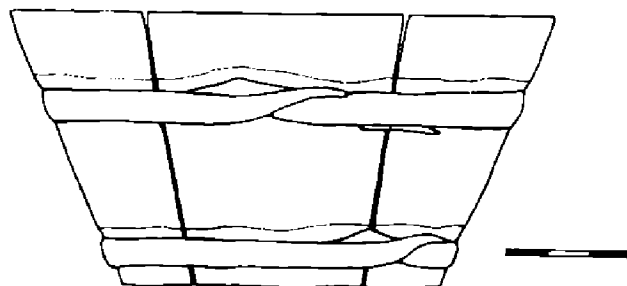
truhláři (10) — řemeslníci vyrábějící nábytek, především truhlice,
koláři (10) — zhotovovali kola a vozy, nazývali se také nápravníci, soustřeďovali se v části dnešní ulice Solní a náměstí až k ulici Sedláčkově, která se po nich v letech 1410—1420 nazývala ulicí Kolářskou — platea rotificum,
bečváři (10) — vyráběli sudy, bečky a vědra,
češíři (3) — vyráběli dřevěné číše,
lučištníci (6) — vyráběli luky,
střelci (3) — vyráběli dřevěné střelné zbraně, především kuše.

Z celkového počtu 46 řemesel uváděných v Plzni pro léta 1400 až 1420 s celkovým počtem řemeslníků 540, představují dřevozpracující řemesla počtem 42 řemeslníků střední skupinu. Je zajímavé, že během 15. a 16. století počet řemeslníků zpracovávajících dřevo klesá a pro léta 1522—1524 je v Plzni uvedeno jen 21 řemeslníků a to 10 bečvářů, 3 tesaři, 7 kolářů a 1 truhlář (Bělohlávek 1959, 22). Zcela odpadla dřevozpracující řemesla vojenského charakteru — lučištníci, střelci.

S výrobky dřevozpracujících řemesel se v archeologických nálezech nesetkáváme často. Dřevěné předměty se vzhledem k malé trvanlivosti na archeologických lokalitách nacházejí zřídka. Vyjimku tvoří výplně dosud zamokřených

Obr. 1. Dřevěné vědrko. Plzeň čp. 232, zasypaná středověká studna č. 3. Polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

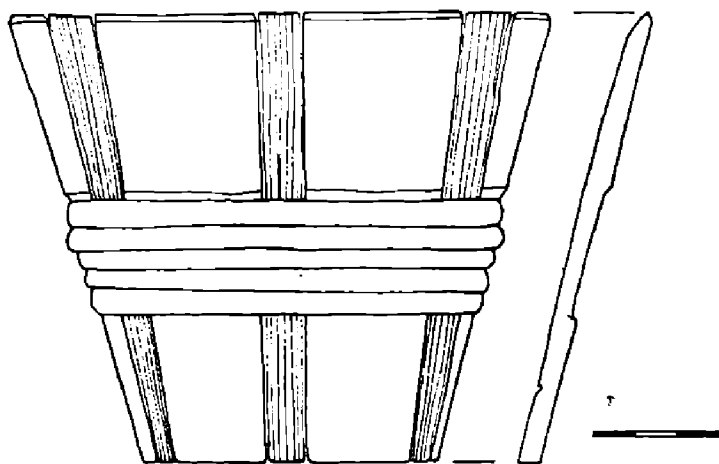

Obr. 2. Dřevěné vědrko se zapletenými houžvami. Plzeň čp. 79, Pražská ul. č. 5, zasypaná středověká studna. Polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

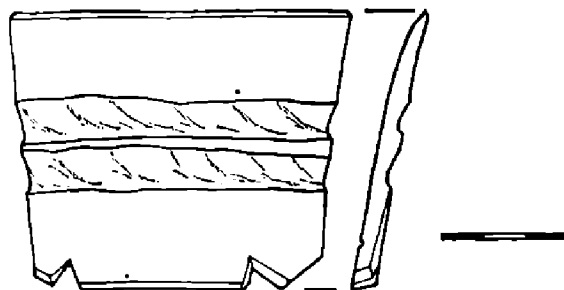
studní a odpadních jam, kde se ve vhodném mikroklimatu předměty dochovaly v původní podobě. Proto mají tyto nálezy pro poznání úrovně hmotné kultury středověku nedozírnou cenu. Přírodní materiály a především dřevo byly po celý středověk vůdčím materiálem pro výrobu ve všech oblastech denního života.

V archeologických nálezech se setkáváme s výrobky všech specialisací dřevovýroby. Nejčastěji se vyskytují bečvářské výrobky, především vědérka, vědra nebo díže. Za vědra označují předměty, jejichž ústí je o větším průměru než dno. Malá vědérka skládaná z dýhových dílů mají stěny vyrobeny z jedlového dřeva štípaného po letech v dýhy silné 3—7 mm. Jednotlivé dýhy jsou pak hlazeny a broušeny, okraj začištěn. Žlábký na vnější straně jsou řezány nožem bez dalšího začištění již na složené nádobce. Do oblého tvaru jsou dýhy upraveny pařením. Na malých vědérkách jsou obvykle dvě obroučky, na vyšších 3 až 5 obrouček. Obroučky jsou zhotoveny ze štípaných máčených větví smrku — houžví. Houžve jsou kolem vědérka spojeny zapletením. Na vnitřní straně je ve spodní části vyryta drážka pro zasazení dna. Rýha se zhotovovala zvláštním nožem — útorníkem. Dno bylo vykrouženo kružítkem z borové nebo bukové dýhy 2—4 mm silné a po vyříznutí byly hrany zkoseny na šířku rýhy ve stěnách. Tato malá vědérka v široké škále velikostí a průměrů jsou v plzeňských nálezech zastoupena v hojném množství ve všech sledovaných objektech i ve všech vrstvách v rozmezí 14. až konce 15. století, kdy z nálezů mizí. Při srovnání s jinými nálezy vědérek a díží z našeho území docházíme na základě publikovaných nálezů ke stejnému závěru.

Nejstarší nálezy malých vědérek nebo misek, jak jsou v literatuře nazývány, jsou známy např. z Uherského Brodu ze studny 1 domu čp. 166, kde byla nalezena při záchranném výzkumu r. 1954 dvě celá vědérka (Pavelčík 1955, 144) ve dvou velikostech — nižší a vyšší. Nález z Uherského Brodu je datován průvodní keramikou do 13. století. Blíže nepopsané je větší množství vědérek a dížek z odpadních jam nebo studní z Opavy (Opravil 1964, 220). Větší počet částí vědérek pochází z výzkumu opevněné středověké osady v Hradčístku — Sekance u Davle ze studny, kde byly nalezeny ve výplni spolu s dalšími výrobky ze dřeva (Richter 1982, 192—193). Nálezy ze Sekanky jsou datovány do 13. století. Ze 13. až 15. století (před rokem 1420) jsou poměrně hojné nálezy dřeva ze studní a odpadních jam ze Sezimova Ústí. Jsou tu části vědérek a misek z aru 117 z kotlovité hluboké jámy a z jam a studní zánikového horizontu, kde je velké množství různých dřevěných předmětů, ať bednářských nebo i soustružených. Jako ojedinělé nálezy jsou zde řezané Mžice, zbytky proutěného koše a oblého

Obr. 3. Dřevěné vědérko z jedlových dýh s vloženými dýhami z dubového dřeva. Plzeň čp. 83, středověká studna 2. Polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

Obr. 4. Dýha dřevěného vědérka na spodní části vyřezávaná. Plzeň čp. 232 středověká studna 3. Polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

klínovitého předmětu interpretovaného jako ševcovské kopyto (Richter—Smetánka—Špaček 1964). Nálezy malých dřevěných vědérek pocházejí z Prahy, Jilské ulice čp. 352 ze 13. století (Reichertová—Muk 1966, 682, 685—6, 689—692). Ve starších plzeňských nálezech jsou vědérka dochována z výzkumu v roce 1963 ze Solní ulice, kde byly při stavbě nové budovy spojů záchranným výzkumem prozkoumány pozůstatky středověké studny a jímky (Nechvátal 1976). Při záchranných výzkumech zasypaných středověkých studní v historickém jádru města Plzně se s nimi setkáváme ve všech objektech ve velkém množství a v různých velikostech a variantách. V některých případech je spodní část dých zubovitě vyřezávána. Obr. 4. Mnohdy jsou mezi jedlové dýhy vkládány vložky z dubového nebo jasanového dřeva. Obr. 3.

Velké množství dýchových vědérek pochází z polských nálezů v Gdaňsku (Barnycz—Gupieniec 1959) a Opole (Holubowicz 1956, 179, obr 69), kde jsou převážně ve vrstvách 12.—13. století. Z výzkumů v Lübecku pochází řada vědérek ve vyšších i nízkých formách a jsou provázena keramikou 14. století (Neugebauer 1954, 185). Ve vrstvách 12.—15. století jsou obsažena průběžně dřevěná vědérka v odpadní jímce v Magdeburgu (Niekel 1959, 144).

Obdobná vědérka jsou známa i z etnografických analogií z Estonska, kde jsou vyráběna do dneška a slouží jako nádoby na mléko (Troska 1966, 31). Využití vědérek však bylo ve středověku daleko rozmanitější. Jejich široké použití nám dokládají iluminace ze 14. a 15. století. Nízkou širokou dížku staženou obroučkami nalézáme na nástěnné malbě cyklu na schodišti ke kapli sv. Kříže ve velké věži na Karlštejně z doby kolem r. 1360, kde je vyobrazen sv. Václav s ručním mlýnem a díží. Dřevěná vědérka jsou dále zobrazena v Passionálu abatyše Kunhuty z let 1314—1321, fol. 15; v Breviři velmistra Lva z r. 1356 na F 3; častokrát v Bibli Václava IV. z let 1390—1410 např. na F 35', 44', 109, kdy jsou na stolech jako nádoby při hostinách. Stejně tak jsou vyobrazena v Liber depticus na F 154 Bb. Zajímavé je použití malého vědérka na iluminaci oseekého kalendária z počátku 14. století, kde je znázorněno odchyťování krve do vědérka při pouštění žilou.

Z bednářských výrobků se ve středověkých nálezech dále setkáváme z pozůstatky díží a věder, jejichž velikost nad 25 cm výšky je zřetelně uvádí jako předměty hospodářského využití. V plzeňském materiálu je máme zachovány pouze v jednotlivých dílech stěn. V jednom případě je díl stěny vytažen do výše a tvoří ucho s otvorem pro zavěšení na tyč nebo hák. Technika výroby je běžná bednářská práce, jakou sme již poznali při výrobě malých vědérek a dížek. S těmito vědry se setkáváme často i v ikonografickém materiálu. Na vyobrazení svatováclavského cyklu na stěnách schodiště ke kapli sv. Kříže na Karlštejně na fresce „sv. Václav lisuje víno“ z doby kolem r. 1360, kde je vyobrazeno stáčení vína do dvouuchého vědra. Podobné vědro vidíme i na miniatuře „vino-braní“ v kalendáři breviře kláštera sv. Jiří na Pražském hradě z doby kolem r. 1400 (Husa—Petráň—Šubrtová 1967, obr. 43). Na iluminaci z bible Václava IV. z let 1389—1400 fol. 30, I. díl je vyobrazeno vědro s otvory v držadlech s provlečenou tyčkou, na níž je upevněn hák vahadla studny (Husa—Petráň—Šubrtová 1967, obr. 50).

Soustružnické výrobky jsou sice v plzeňských nálezech zastoupeny menším počtem, avšak co do úrovně řemeslné techniky i tvarového bohatství předstihují bečvářské práce. Přítomnost soustruženého dřevěného zboží v českých archeologických nálezech vyvolávala pozornost již dříve. V roce 1962 publikoval Jaroslav Kavan obsah jímky z Hrádku n. Nisou, kde mezi nálezy datovanými do první poloviny 15. století byl nalezen dřevěný soustružený talíř (Kavan 1962, 268—272). Další soustružené nádoby je známo z výzkumu osady Hradištko u Davle (Richter

1963, 208; Richter 1982, 192) ze 13. století. Z nálezů v Sezimově Ústí datovaných od 13. do poč. 15. století pochází soustružená miska o průměru 35–40 cm (Richter—Smetánka—Špaček 1964, 710). Poměrně velké množství soustruženého dřevěného nádobí pochází z moravských nálezů z Opavy a Olomouce. Z těchto lokalit nejsou publikovány nálezy v úplnosti a proto zde není možno moravské nálezy hodnotit v konfrontaci s plzeňskými. Předběžné informace jsou obsaženy především v celkových zprávách o průběhu výzkumů a referátech na archeologických konferencích (Šikulová 1975, 274; Bláha 1975, 284; Král 1975, 285). Z Hradce Králové z odpadních jímek 14. a 15. století pocházejí nálezy ze dřeva blíže však nepublikované (Richter—Vokolek 1971, 611, 616).

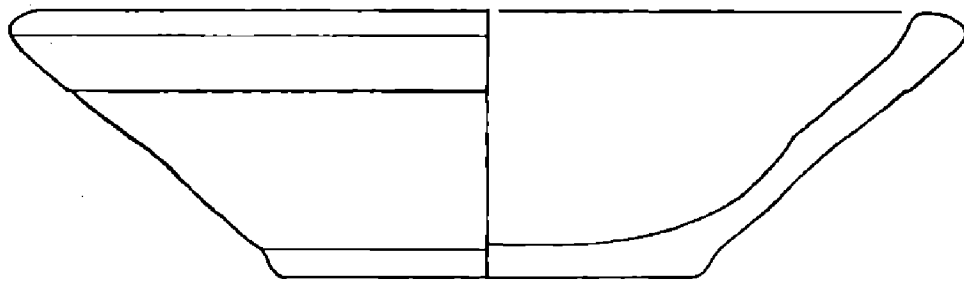
Z plzeňských nálezů je dochována řada velkých mělkých soustružených talířů o průměru 25 až 50 cm. Jsou obsaženy především v nálezových celcích středověkých studní čp. 232, 83, 79, 118, 119, 120. Mimo talířů se setkáváme se soustruženými miskami, miskami na nožce a pokličkami. Tyto předměty byly soustruženy z obou stran a dočištěny zaškrabáním a broušením. Soustružené nádoby byly zhotovovány na šlapacím dřevěném soustruhu a obráběny dláty při kládanými k točící se surovině přes podpěrku. Stopy po těchto dlátech jsou velmi dobře patrné na hotových výrobcích v podobě jemných soustředných rýžek. Do soustruhu byl upínán hrubě připravený předmět, který potom byl dokončen do závěrečné podoby. Dokladem tohoto postupu v archeologických nálezech je soustružená miska z Gdaňska z přelomu 13. a 14. století, která je uvnitř soustružena a z vnější strany pouze hrubě osekána (Rutkowska—Plachcińska 1978, 195). Tyto jednoduché soustruhy jsou doloženy v etnografickém materiálu. V 50. letech tohoto století byly ještě v provozu v podomácké výrobě např. na Podbrdsku a byly používány při výrobě dýmek a cigaretových špiček.

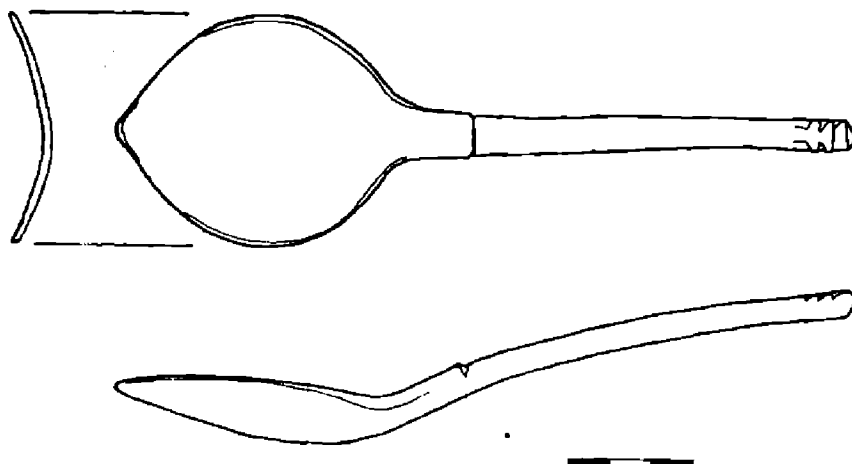
Obr. 5. Dřevěná soustružená miska na nožce z javorového dřeva. Plzeň čp. 6, středověká studna. 1. polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

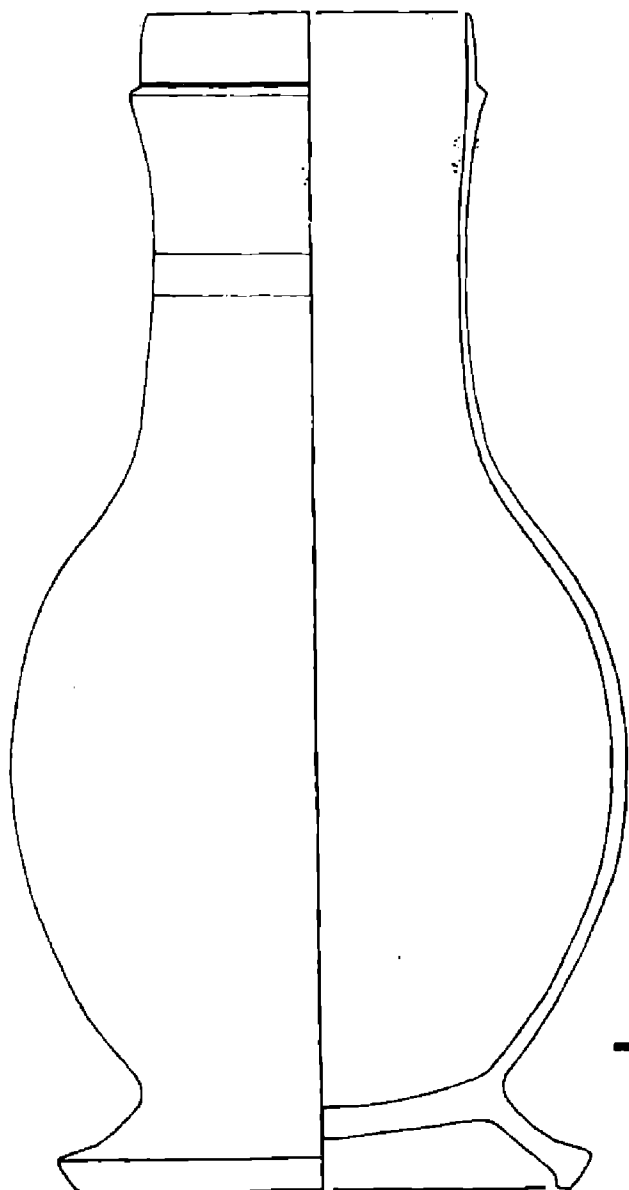
Obr. 6. Dřevěná soustružená podložka (talířek, krájecí prkénko). Plzeň čp. 232, studna 3. Polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

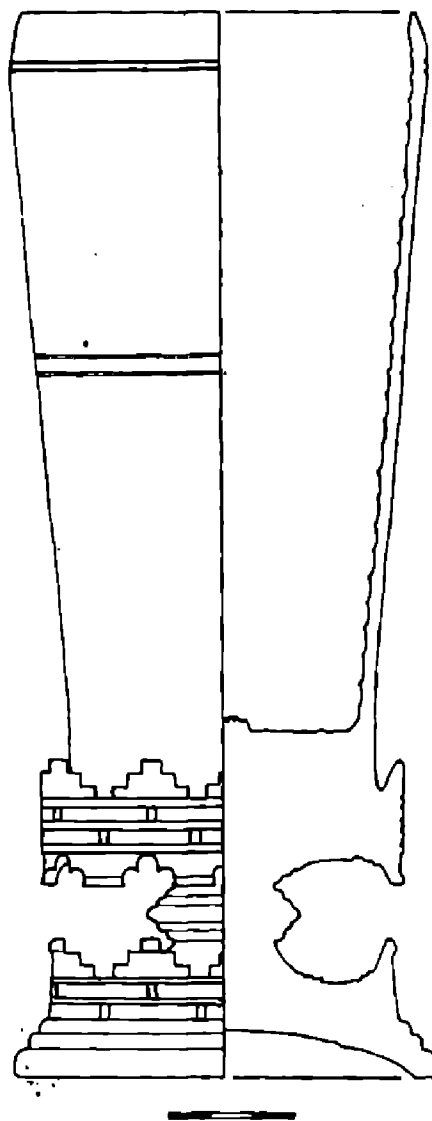
Obr. 7. Dřevěná soustružená miska. Plzeň čp. 232, studna 3. Polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

Obr. 8. Dřevěná lžice s vyřezávaným ukončením. Plzeň čp. 6, středověká studna. První polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

Obr. 9. Soustružený džbán se zbytky malování na hrdle. Plzeň čp. 6, středověká studna. První polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

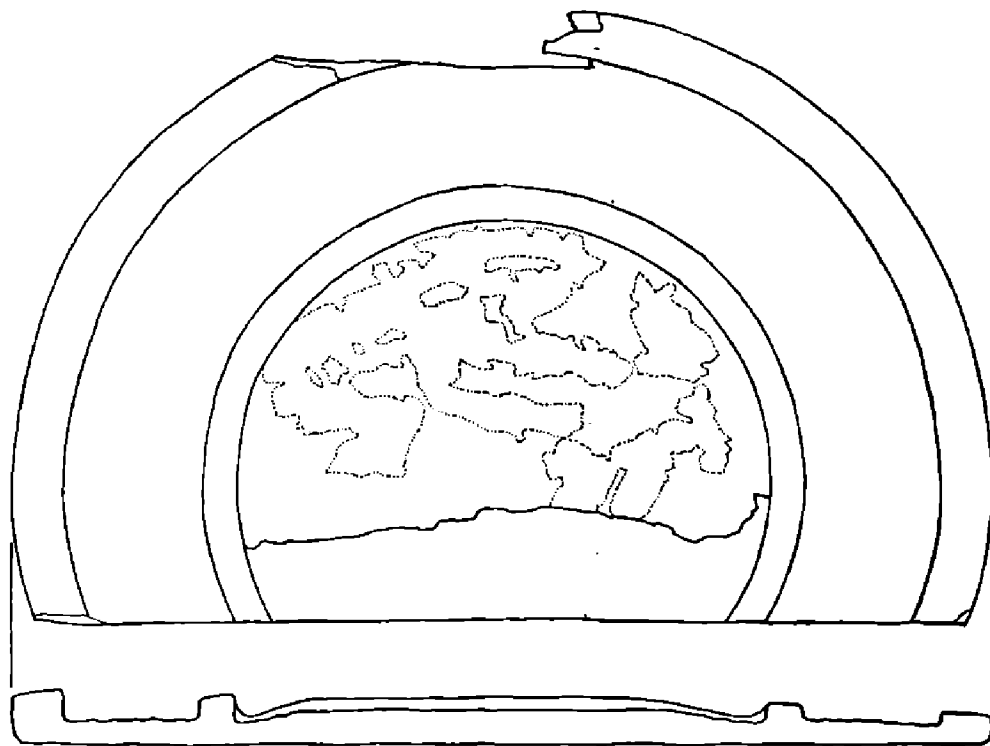
Obr. 10. Soustružený a vyřezávaný pohár zdobený cimbuřím. Plzeň čp. 207, středověká studna. První polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

Soustružníci používali především javorové dřevo, které svojí strukturou nejvíce vyhovuje poměrně pomalým šlapacím soustruhům. Všechny soustružené předměty z plzeňských studní jsou vyrobeny z javoru a tuto surovinu pro soustružené výrobky známe i z jiných lokalit (Opravil 1964, 219).

Mezi zvláště náročné soustružené a dále upravované předměty patří z plzeňských nálezů především vysoký pohár na nožce zdobený řezaným címbuřím z nálezového celku zasypané středověké studny č. 1 domu čp. 207. Obr. 10. Dalším takovým předmětem je džbán soustružený z jednoho kusu javorového dřeva z nálezového celku studny domu čp. 6. Džbán má na vnější straně zachovány stopy žlutého malování a na vnitřní straně byl vysmolen. Obr. 9.

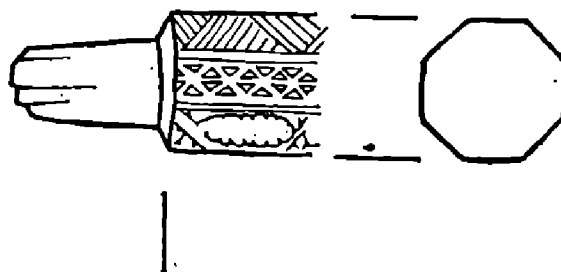
Ke zcela vyjimečným předmětům zhotoveným ze dřeva patří plochý soustružený disk ze studny 2 čp. 207. Dřevěná soustružená deska kruhového tvaru byla ve střední části vyklenuta tmelem, na který byla natažena leštěná cínová folie. Vzniklo tak vyklenuté zrcadlo, k němuž známe analogie z obrazů holandských malířů z poloviny 15. století. Nejznámější je vyobrazení na obrazech Hanse Memlinga, Petra Christa „sv. Eligius“ z roku 1449 nebo na obraze Roberta Campina z roku 1438. V luxusní podobě je pak vyobrazeno na obraze Jana van Eycka „Manželé Arnolfini“ z roku 1434 (Dokmann 1964). Obr. 11.

K dalším význačným nálezům patří dřevěná píšťalka z nálezového celku studny čp. 6 nebo dřevěná treпка se zbytky škorně s páskovým uchycením k trepce ze studny č. 3 domu čp. 232. Dřevěná podrážka trepky je vyřezána z bukového špalíku a doplněna škorní přitaženou k trepce koženými pásky. Z archeologických nálezů tento předmět neznáme a jsme nuceni se obrátit k předmětům dochovaných v některých sbírkách v zahraničí. Podobné střevíce s trepkou jsou uloženy v muzeu v Kolmaru a datovány do období druhé poloviny 15. století (Wagner—Drobná—Durdík 1956, I, tab. 89, obr. 3, 7). Jediným dokladem pro výrobu nábytku je nález vyřezávaného osmihranného sloupku s čepem ze studny 2 domu čp. 232, pocházejícího pravděpodobně z dlouhé lavice. Obr. 13. Ke zvláštním výrobkům patří důlní necičky dlabané z jednoho kusu

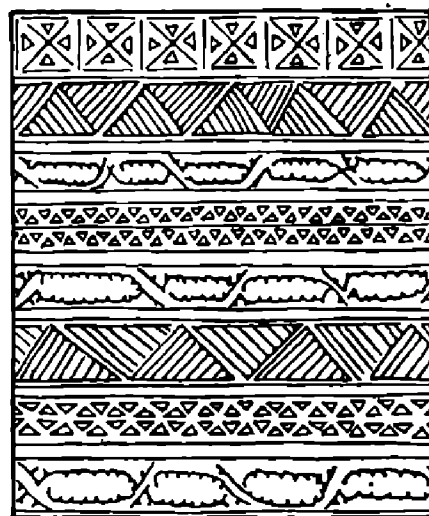
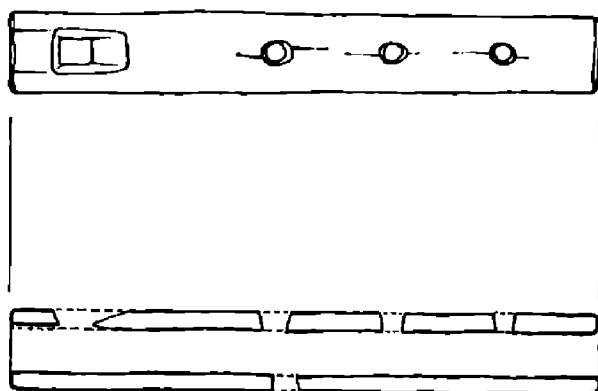

Obr. 11. Soustružené zrcadlo s leštěnou cínovou folií. Plzeň čp. 207, středověká studna. Polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

Obr. 13. Nábytkový sloupek. Detail ukončení sloupku s čepem a rozvinutá výzdoba sloupku. Plzeň čp. 232, středověká studna 2. Konec 14. století. Kreslila V. Rožmberská.

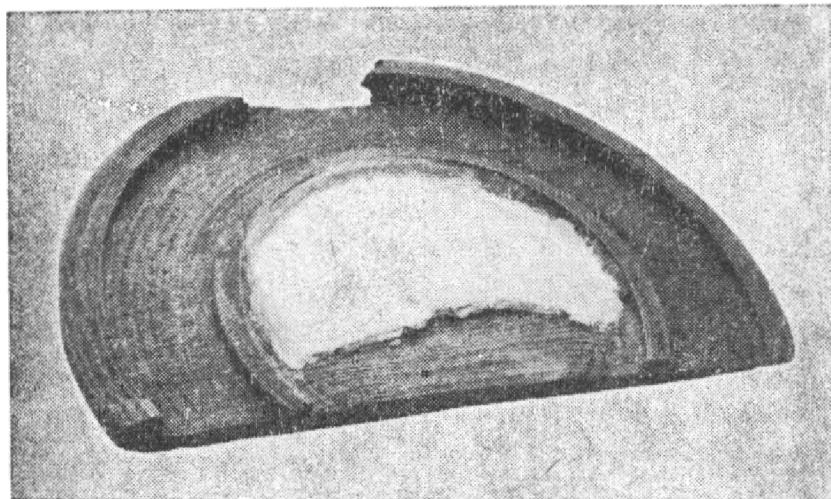
Obr. 12. Dřevěná píšťalka. Plzeň čp. 6, středověká studna. První polovina 15. století. Kreslila V. Rožmberská.

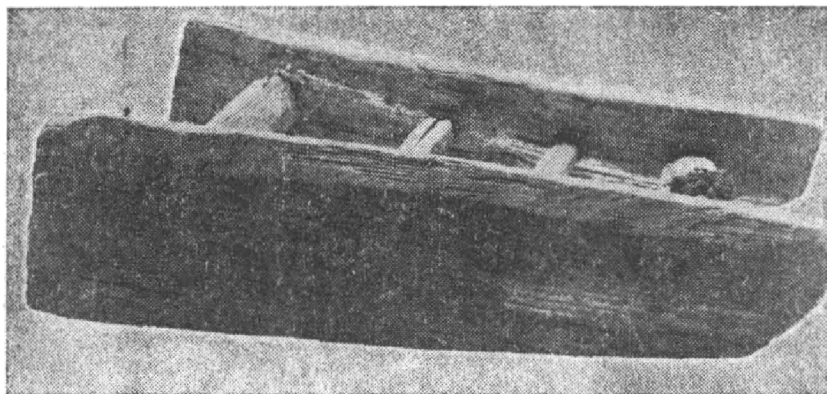
bukového dřeva. Nálezy podobných neciček jsou známy z nálezů ve starých důlních dílech v Kutné Hoře a z mladší doby z dolů v Jáchymově. Jejich vyobrazení známe z kutnohorského graduálu z devadesátých let 15. století (Husa—Petráň—Šubrtová 1967, obr. 147—148). Necičky nebyly používány jen při důlním díle, ale i v jiných řemeslech k přenášení sypkých surovin, jak vidíme např. na vyobrazené sklářské peci z rukopisu Jana Mandevilly, kde je v necičkách donášena k peci surovina pro přípravu sklářského kmene. Z ostatních dřevěných výrobků je možno se ještě zmínit o nálezích dřevěných lžic, blíže neurčitelných součástí konstrukcí, úlomkách různých trámů, prken, latí apod., které jsou díky pracovním stopám po nástrojích důležitým dokladem pracovních postupů při zpracování dřeva ve středověku.

Ze stavebních dřevěných součástí jsou v nálezích zachovány velké široké šindele, které jsou rozměrově odlišné od současných. Typické pro středověkou Plzeň jsou šindele o délce kolem 30 cm a šíři 8—10 cm. Síla šindele se pohybuje kolem jednoho centimetru. Známe je z nálezových celků téměř všech zasypávaných středověkých studní. Šindele jsou štípány z jedlového nebo smrkového dřeva s drážkou na jedné a zkosením na druhé straně. Některé šindele mají dolní stranu seseknutu do špičky. Nálezy šindelů jsou poměrně časté z archeologických nálezů v objektech, kde obsah vody umožnil jejich zachování. V běžném sídlištním prostředí se však setkáváme s pozůstatky po šindelových střeších na základě nadměrného výskytu železných hřebů v souvislé ploše. Šindele v archeologických nálezích z českého prostředí známe ze Sezimova Ústí (Hrdlička—Richter—Smetánka 1966, 678); ze studní a odpadních jam z Opavy (Opravil 1964, 220). Přibíjení šindele na střechy staveb je doloženo v mnoha dobových vyobrazeních, kde jsou dobře patrné tvary a velikost šindelových prkének i jejich přibíjení dvěma hřeby; tak, jak jsou jejich zbytky dochovány na velkém šindelovém prkénku ze studny č. 3 domu čp. 232 z Plzně.

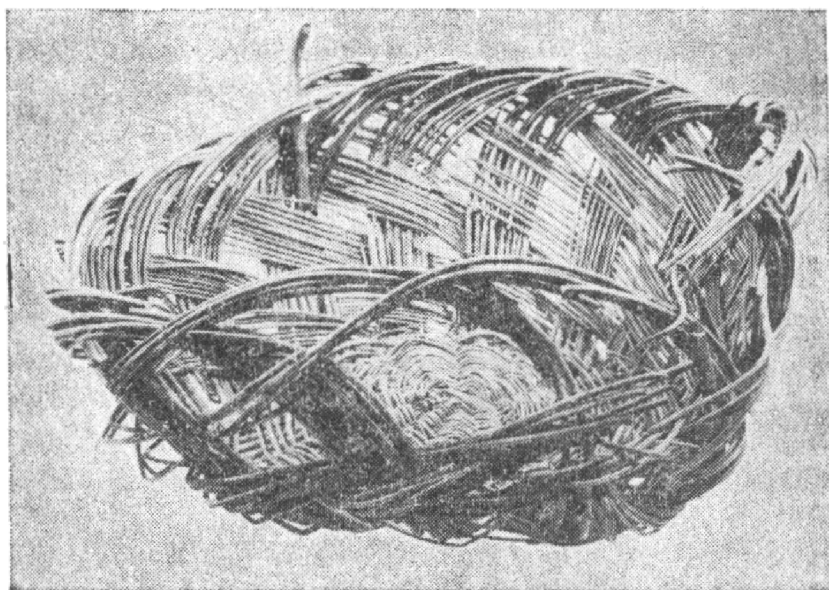
Závěrem můžeme konstatovat, že výrobky ze dřeva patřily jako nedílná

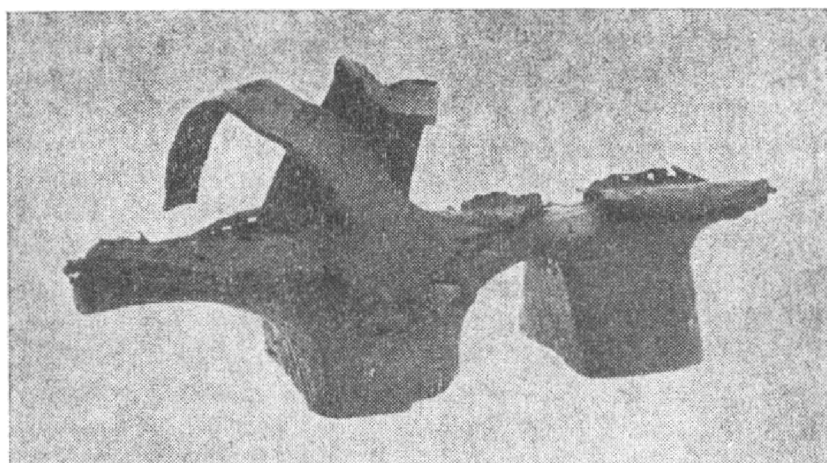
Obr. 14. Soustružené zrcadlo s cínovou folií. Plzeň čp. 207. Polovina 15. století. Foto F. Frýda.

Obr. 15. Sáňky. Plzeň čp. 79, středověká studna. První polovina 15. století. Foto F. Frýda.

Obr. 16. Proutěný košík. Plzeň čp. 79, středověká studna. První polovina 15. století. Foto F. Frýda.

Obr. 17. Dřevěná trepka se zbytky škorňů. Plzeň čp. 232, studna 3. Polovina 15. století. Foto F. Frýda.

součást k životu středověké společnosti pro jejich snadnou dostupnost a poměrně jednoduché zpracování nevyžadující složitých technologických postupů. Tvary u většiny předmětů i řemeslné zpracování vychází ze starších tradic jak dokládají nejenom polské nálezy, ale i např. zlomky soustruženého talíře z 9. století ze Starého Města (Hrubý 1955, 1962). Dřevěné nádoby udržují osvědčené tvary i konstrukci a jsou tedy ve své většině chronologicky necitlivé. Plzeňské nálezy dřevěných předmětů jsou průvodními nálezy datovány do 2. pol. 14. až průběhu 15. století.

Literatura

- Barnycz—Gupieniec, R. 1959: Naczynia drewniane z Gdańska w 10.—13. wieku, *Acta Archeologica Universitatis Lodziensis* nr. 8, Lodž.
- 1961: Tokarstwo i bednarstwo z 13.—14. wieku w osadzie miejskiej w Gdańsku, *Materiały Zachodno-Pomorskie* 7, 334—391.
- Bělohlávek, M. 1959: Dva příspěvky k hospodářským a sociálním dějinám Plzně v šestnáctém století, *Minulost Plzně a Plzeňska II*, 17—35. Plzeň.
- 1965: *Dějiny Plzně I*. Plzeň.
- Bláha, J. 1975: Předběžná zpráva o výsledcích archeologického výzkumu na staveništi obchodního domu Prior v Olomouci v roce 1973, *AR XXVII*, 283—285.
- Dokmann, A. 1964: *Die Altniederländische Malerei des fünfzehnten Jahrhunderts von van Eyck bis Bosch*. Leipzig.
- Holubowicz, W. 1956: *Opole w wiekach X—XIII*. Katowice.
- Hrdlička, L.—Richter, M.—Smetánka, Z. 1966: Výzkum v Sezimově Ústí v r. 1965, *AR XVIII*, 663—680.
- Hrubý, V. 1965: *Staré Město — velkomoravský Velehrad*, Praha.
- Husa, V.—Petráň, J.—Šubrtová, A. 1967: *Homo faber, pracovní motivy ve starých vyobrazeních*. Praha.
- Kavan, J. 1962: Středověké nálezy v Hrádku nad Nisou, *AR XIV*, 268—272.
- Král, J. 1975: Středověké archeologické nálezy v Opavě, *AR XXVII*, 285.
- Nechvátal, B. 1976: Středověká studna v Plzni-Solní ulici, *ASM 12*, Praha.
- Neugebauer, W. 1954: *Tippen mittelalterlichen Holzgeschirs aus Lübeck, Frühe Burgen und Städte*, Berlin.
- Nielke, E. 1959: Eine mittelalterliche Fäkalgrube in Magdeburg, *PZ XXXVII*, 125 až 156.
- Opravil, E. 1964: Středověké jámy a studny, *AR XVI*, 219—224.
- Pavelčík, J. 1955: Nálezy ze 13. století z Uherského Brodu, *ČMM CXXIV*, 143—148.
- Reichertová, K.—Muk, J. 1966: Archeologický průzkum středověké podoby Starého Města pražského, *AR XVIII*, 662n.
- Richter, M. 1963: Výzkum opevněné středověké osady v Hradištku u Davle, *AR XV*, 200—219.
- 1982: *Hradištko u Davle*. Praha.
- Richter, M.—Smetánka, Z.—Špaček, L. 1964: Výzkum v Sezimově Ústí v r. 1962 a 1963, *AR XVI*, 691—696, 700—703.
- Richter, M.—Vokolek, V. 1971: První etapa výzkumu v Hradci Králové, *AR XXIII*, 605 až 617.
- Rutkowska-Plachcińska, L. 1978: in *Historia kultury materialnej Polski w zarysie II*.
- Strnad, J. 1887: Několik úryvků z dějin Plzně z dob před válkou husitskou. *Výroční zpráva reálného gymnásia v Plzni*. Plzeň.
- Šikulová, V. 1975: Příspěvek archeologie k nejstarším dějinám Opavy, *AR XXVII*, 217—276.
- Troska, G. 1966: *Ve starém Estonsku*, *Domov* 1966, 2, 31.
- Wagner, E.—Drobná, Z.—Durdík, J. 1956: *Kroje, zbroj a zbraň doby předhusitské a husitské*. Praha.

Funde mittelalterlichen Holzes aus Plzeň

Die archäologische Erforschung des historischen Stadtkerns von Plzeň hat eine Reihe allseitiger Einblicke in die materielle Kultur des Mittelalters gebracht. Einen großen Teil der Funde bilden Gegenstände aus organischem Material, vor allem Holz, dessen Bearbeitung im Mittelalter einer Reihe spezialisierter Handwerke vorbehalten war. In den Stadtbüchern von Plzeň werden für die Jahre 1400—1420 Handwerker sechs verschiedene Berufe der Holzbearbeitung geführt: 10. Tischler, 10 Wagner, 10 Böttcher, 3 Pokalschnitzer, 6 Bogner und 3 „Schützen“ — die beiden zuletzt genannten Gewerbe stellten hölzerne Waffen her. In der Gesamtzahl von 46 Gewerben mit 540 Handwerkern stellen die holzbearbeitenden Handwerke mit 42 Handwerkern die Mittelgruppe vor. Im 15. und 16. Jahrhundert sank die Zahl der holzbearbeitenden Handwerker. Die feuchten verschütteten mittelalterlichen Brunnen boten Gegenständen aus organischen Stoffen gute Erhaltungsbedingungen, weshalb wir unter den betreffende Funden aus Plzeň Gelegenheit haben, fast allen Holzerzeugnissen zu begegnen. Vor allem erweckt die große Gruppe der hölzernen Gefäße Aufmerksamkeit, die meist aus Blattholz zusammengesetzte kleine, eimerartige Behälter vorstellen, die man mit gespalteten und geweichten Reifchen aus Fichtenholzzweigen zusammenzog. Das Blattholz wurde aus Tannenholz geschnitten und die eingesetzten Böden sind aus Kiefern- oder Buchenholz. Diese kleinen Eimer findet man in einer breiten Größen- und Durchmesser-skala in Objekten aus dem 14. bis zum Ende des 15. Jahrhunderts, als ihr Vorkommen zurückgeht. Ähnliche Gefäße kennt man bei uns auch aus anderen Fundstätten, z. B. Hradištko bei Davle, Sezimovo Ústí, Olomouc, Opava; in polnischen Funden aus Gdańsk und Opole; in Deutschland aus Lübeck und Magdeburg. Abbildungen kleiner Holzgefäße als Tischgeschirr findet man auf zeitgenössischen Darstellungen. Im Fund aus Plzeň begegnet man auch Resten größerer Eimer und Melkeimer. Einen nicht zu übersehenden Bestandteil der Funde bilden gedrechselte Holzgegenstände, einerseits große, seichte Teller aus Ahornholz, dann gedrechselte Schüsseln, gestielte Schüsseln und verschiedene Unterlagen. Ausnahmsweise blieb auch eine gedrechselte hölzerne Stürze erhalten. Wichtig ist der Fund eines gedrechselten Holzkrugs mit erhaltenen Resten der Bemalung und verpichtem Innern. Ein weiterer bemerkenswerter Fund war ein gedrechselter und geschnitzter Stielpokal, der mit einem geschnitzten Zinnenmotiv verziert war. Zu den durchaus inzigartigen Funstücken gehört ein gedrechselter hölzerner mit Kitt gewölbter Spiegel, der mit einer geschliffenen Zinnfolie bezogen war. Solche Spiegel waren bisher nur auf Bildern holländischer Meister des 15. Jh. zu sehen, z. B. von Hans Memling, Robert Campin und Jan van Eyck. Unter den übrigen Funden sind hölzerne Löffel, Pfeifen, kleinere Grubentröge und einfache Kinderschlitten erwähnenswert. Außerdem findet man in Brunnenverschüttungen eine Menge von Konstruktionsfragmenten und Halbfabrikaten aus Föhren-, Birken-, Pappel-, Buchen-, Fichten-, Tannen- und Ulmenholz. Die hölzernen Erzeugnisse bildeten einen untrennbaren Bestandteil des Lebens der mittelalterlichen Gesellschaft; sie behielten im Großteil der Fälle bewährte Formen und Konstruktionen bei und sind deshalb in chronologischer Hinsicht wenig empfindlich.

Abbildungen:

1. Holzeimer. Plzeň Nr. 232, verschütteter mittelalterlicher Brunnen 3. Mitte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
2. Hölzernes Eimerchen mit eingeflochtenen Wieden. Plzeň Nr. 79, Pražskágasse Nr. 5, verschütteter mittelalterlicher Brunnen. Mitte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
3. Holzeimer aus Tannen-Blattholz mit eingelegtem Eichen-Blattholz. Plzeň Nr. 83, mittelalterlicher Brunnen 2, Mitte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
4. Furnier eines Holzeimerchens, am Unterteil ausgeschnitzt. Plzeň Nr. 232, mittelalterlicher Brunnen 3, Mitte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
5. Gedrechselte (gestielte) Holzschüssel auf einem Fuß aus Ahornholz. Plzeň Nr. 6, mittelalterlicher Brunnen. 1. Hälfte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.

6. Hölzerne gedrechselte Unterlage (Teller, Schneidebrett). Plzeň Nr. 232, Brunnen 3. Mitte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
7. Gedrechselte Holzschüssel. Plzeň Nr. 232, Brunnen 3. Mitte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
8. Holzlöffel mit geschnitztem Griffende. Plzeň Nr. 6, mittelalterlicher Brunnen. Erste Hälfte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
9. Gedrechselter Krug mit Bemalungsresten am Hals. Plzeň Nr. 6, mittelalterlicher Brunnen. 1. Hälfte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
10. Gedrechselter und geschnitzter Pokal mit Zinnendekor. Plzeň Nr. 207, mittelalterlicher Brunnen. 1. Hälfte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
11. Gedrechselter Spiegel mit geschliffener Zinnfolie. Plzeň Nr. 207, mittelalterlicher Brunnen. 1. Hälfte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
12. Hölzerne Pfeife. Plzeň Nr. 6, mittelalterlicher Brunnen. Hälfte des 15. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
13. Möbelpfeiler. Detail des Pfeilerendes mit Bolzen und aufgerolltem Dekor. Plzeň Nr. 232, mittelalterlicher Brunnen 2. Ende des 14. Jh. Zeichnung V. Rožmberská.
14. Gedrechselter Holzspiegel mit Zinnfolie. Plzeň Nr. 207. Mitte des 15. Jh. Foto F. Frýda.
15. Schlitten. Plzeň Nr. 79, mittelalterlicher Brunnen. 1. Hälfte des 15. Jh. Foto F. Frýda.
16. Flechtkörbchen. Plzeň Nr. 79, mittelalterlicher Brunnen. 1. Hälfte des 15. Jh. Foto J. Frýda.
17. Holzpantoffel mit Schuhresten. Plzeň Nr. 232, mittelalterlicher Brunnen 3. Mitte des 15. Jh. Foto F. Frýda.

